№ 15 ԹԷՀՐԱՆ ՇԱԲԱԹ ԱՊՐԻԼ 29

1895

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԹԷՀՐԱՆ ՇԱԲԱԹ ԱՊՐԻԼ 29 № 15

«ՇԱՒԻՂԻ» տարեկան գինը 10 ղրան, կէս տարուանը 6 ղրան։ Առանձին համարները 5 շահի։

Արտասահման տարեկան 8 ֆր. կամ 3 րուբլի կէս տարուանը 5 ֆր. կամ 2 րուբլի։

Արտասահմանից փողի համար պիտի դիմել հետեւեալ հասցէով. Черезъ Баку въ Энзели Россійской ИМПЕРАТОРСКОЙ Миссіи въ Тегеранѣ пер. Бекъ-Назарову.

ՇԱՒԻՂ

«ՇԱՒԻՂԸ» ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ՏԱՐԵԿԱՆ 50 ՀԱՄԱՐ ՇԱԲԱԹ ՕՐԵՐԸ

«ՇԱՒԻՂԻ» խմբագրութիւնը բաց է 10-ից մինչ 2 ժամը. (բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամեն լեզուով խրաթմինչար բառին մի անգամսայ համար 1 շահի։ Արտասահմանի յայտարարութիւնները բառին 1 կոպէկ։

Նամակները, նաև Պարսկաստանի բաժանորդագրութեան՝ հասցէ. Rédaction «CHAVIGH» Téhéran. (Perse)

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հասարակական փողեր կլանողներ,—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Ջէյթունի 1500 րուբլին Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ. — Յայտարարութիւններ,—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ Դավրէժի կեանքից։

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՓՈՂԵՐ ԿԼԱՆՈՂՆԵՐ

—

Ուսումնարանի, եկեղեցւոյ կամ մի որ և իցէ նպատակով հասարակութեան մէջից հաւաքուած փողերի ուտելն ու մարսելը այնքան սովորական է եղել հայերիս մէջ, որ այլ եւս ոչ ոք չի զարմանում, եթէ այս ինչ հոգաբարձուն կլանել է դպրոցի օգտին հաւաքուած փողը. ոչ ոք չէ յուզվում եթէ այն ինչ երեցփոխը մարսել է եկեղեցական դրամը, ոչ ոք չէ բողոքում երբ այն ինչ պարոնը երբէք հաշիւ չէ տալիս թէ ինչ եղան ի նպաստ այն ինչ հաստատութեան կամ այն ինչ թշւառութեան՝ իր հաւաքած գումարները։

Երեցփոխանի եկեղեցւոյ փողերով հարստանալը արդէն օրէնք է դարձել մեր մէջ. երեցփոխան ասել, գող ասելու պէս մի բան է և ամեն ոք գիտէ, հայկական ի բաքանչիւր քաղաքում իսկ կարելի է մատնանիշ անել անձերի, որոնք երեցփոխան են եղել և երբ այդ պաշտօնը թողել են, հարստութիւն են տարել իրենց հետ։

Նոյնպէս մատնանիշ կարելի է անել թէ Կովկասում, թէ Հայաստանում և թէ մեզանում անձեր, որոնք ի նպաստ այլ և այլ նպատակների հաւաքած փողերը դարձրել են իրենց եկամտի աղբիւր, հարստութեան հիմք և նրա վրայ կանգնել իրենց խայտառակ գոյութիւնը։

Ուտել ուրիշի փողը—դա ինքն ըստ ինքեան վատ բան է, բայց ուտել հասարակական փողեր դա արդէն անբարոյականութիւն է. մի անբարոյականութիւն, որի տէր անձին հարկաւոր է հասարակութեան միջից այնպէս դուրս շպրտել, որպէս շպրտում են մի բորոտի, մի վարակիչ հիւանդութեան։

Մենք առիթներ ունենալու ենք,—և հէնց այս համարից սկսած —փաստեր բերել ապացուցանելու համար թէ այդ տեսակ անբարոյականութիւնը որ աստիճան թագաւորում է հայ հասարակութիւնների մէջ, այնքան, որ մինչև իսկ հասարակական փող ուտողը, երբ իրեն ասում են այդ, բարկանում է, ասողին էլ «զրպարտիչ» անւանում, պատիւ էլ է պահանջում։ Կրկնում ենք, երբ մի երեցփոխան կլանում է մի եկեղեցւոյ դրամ, նրան մենք անւանում ենք գող ապա—շատ շատ—յանձնում դատարանի և այդպիսի գծուծ աւազակի հետ վերջացնում մեր հաշիւը. բայց երբ այդպիսի անբարոյականութիւն գործողներ հանդիսանում են այնպիսիները, որոնք հասարակական գործիչի և մինչև իսկ «ամենաազնիւ» և այլն տիտղոսն ունին, երբ նրանք, հասարակական փողերը ուտելուց յետոյ, հասարակական հիմնարկութիւններից օգտւելուց յետոյ, լրբութիւն ունին դեռ պայրանալ որ իրենց գող են կոչում, յանդգնում են «զրպարտիչ» անւանել իրենց ամբաստանողներին, երբ այդպիսի փչացած «հասարակական գործիչ» տիտղոսով անձերը դեռ շարունակում են հասարակական ասպարէզի վրայ մնալ և լրբութեամբ, իրենց կողոպտած հասարակութեան համար գործելու յաւակնութիւնն ունենալ—ահա այդ երևոյթն է մեր մէջ, որ մարդու զայրոյթն է շարժում։ Միթէ այն աստիճան ապականուած հասարակութիւններ ենք կազմում մենք, որ թողնում ենք աճելու այդ տեսակ անբարոյական գործիչներին, որ էլի յանձնում ենք նրանց մեր հասարակական գործերից շատերը։

Եթէ մենք սկսենք թւել մի առ մի թէ որպիսի փողեր են կլանւել, որպիսի թշւառներ կերակրելու յատկացած կոպէկ առ կոպէկ հաւաքած դրամներ են անբարոյականների ստամոքսը գցւել, այն ժամանակ հարկաւոր էր շատ և շատ «մեծ և ազնիւ» կոչւող անձերի դիմակներ պատառել։

Այսօրւայ մեր համարի մէջ տպւած «Ջէյթունի 1500 րուբլին» յօդւածը մատնանիշ կանի մի փաստի վրայ, իսկ ապագայում, երբ կարգը գայ աւելի նըւազ անբարոյական կլանողների, մենք —թող ապահով լինին—անխնայ ցոյց ենք տալու հասարակական փողերը և նրանց կլանող կամ կլանելու մտադրութեան մէջ գտնւողներին։

Մեր տնտեսական ոյժերը այնքան մեծ չեն և եթէ մեծ էլ լինին, ինչու թողնել որ մեր եղբայրները, մեր հասարակական հիմնարկութիւնները մեռնին, ոչնչանան դրամի պակասութիւնից, իսկ նրանց օգտին և նրանց անունով, նրանցից խլւած և նրանցից գողացած փողերով զզւելի տրարածներ աթէնական գիշերներ սարքեն, իրենք ուտեն, որդիներին ուտեցնեն և ծիծաղեն հասարակութեան քթին։

Այդպիսի փաստեր տեսնել և լռել—կը լինէր նոյնպէս անբարոյականութիւն։ Ուստի եւ մենք չենք լռիլ։ Ա. Խ.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՋԷՅԹՈՒՆԻ 1500 ՐՈՒԲԼԻՆ

—

Մի քանի ամիս սրանից առաջ, այն է 1894 թւի հոկտեմբերին, Թիֆլիսում, դատաստանական գլխաւոր հիմնարկութեան մէջ, որ կոչվում է Սուդերնայա պալատա, քննվեց մի հետաքրքրական գործ,—այն է «Նոր-Դար» թերթի խմբագիր Սպանդար Սպանդարեանի դանգատը «Մշակ» լրագրի» աշխատակից Խաչատուր Մալումեանի դէմ։ «Նոր-Դար» թերթի, կամ ինչպէս կովկասցիք ասում են, անանուն թերթի պ. խմբագիրը մեղադրում էր պ. Խ. Մալումեանին զըրպարտութեան համար։

Դա մի շատ հետաքրքրական և մի և նոյն ժամանակ ուսանելի գործ է, մանաւանդ, որ այդտեղ գլխաւոր հարցը պտտում է Ջէյթունի 1,500 րուբլու շուրջը. ուստի հարկ ենք համարում «Շաւիղի» ընթերցողներին պատմել այդ գործի մասին։

Սրանից մօտ 10 տարի առաջ, այն է 1885 թւին, Թիֆլիսի «Նոր-Դար» թերթը ստորագրութիւն բաց արաւ Ջէյթունցոց օգտին, որոնք հրդեհի զոհ էին դարձած, և հրաւէր կարդաց մեր Կովկասաբնակ եղբայրներին օգնութեան ձեռք կարկառել հրկիզեալ ջէյթունցի-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԴԱՎՐԷԺԻ ԿԵԱՆՔԻՑ

—

Երբ որ գրիչ ես վերցնում Դավրէժի հասարակական ներքին աշխարհի, առօրեայ երևոյթների մասին գրելու, իսկոյն այդ կեանքի ախուր կարիկատուրաների երկար շարքը իրենց տգեղ և անմխիթար տեսարաններով ներկայանում է առաջիդ... Մտածում ես.— Արժէ՞ այդ երևոյթները լրագրի նիւթ դարձնել և միթէ տպագրւելուց յետոյ իրենց բարւոք և ցանկալի լուծումը կը ստանան։ Ծուխուած ենք ախուր իրողութիւնը խոստովանել, որ Դավրէժում տպագրական խօսքը իր մոգական զօրութիւնը վաղուց կորցրել է մի շարք հաստակաշինների համար, որոնք լրագիրը կարդալուց յետոյ, մի գիւական քըրքիջ է լինում պատասխանը...

Միւս կողմից էլ չէ որ լաւ է, հասարակական պակասութիւնները տեսնելուց յետոյ լռել, թէ անբարեխղճութիւն է և թէ խրախուսանք վատ ընթացքի մէջ թաղւած անարժան գործիչների համար։ Մենք կը շարունակենք մեր գրչով երևան հանել հասարակական այս կամ այն պակասութիւնները, կը պատառենք դիմակաւորւած գործիչների կեղծիքը, որքան կը ներեն մեր համեստ ոյժերը հաւատացած լինելով՝ որ մի օր տպագրական խօսքը իր բարերար ներգործութիւնը ունենալու է թէկուզ հաստակաշինների վրայ անգամ։

—

Կարծես Դավրէժն էլ հետևում է Պոլսի մեր «ազգայինների» հոսոսական ընթացքին. ինչպէս Պոլսում սովորական է ամսական մէկ նոր լրագրի սունկի պէս բուսնիլը, ինչպէս սովորական է Պոլսի հռչակաւոր թաղական ժողովները, նոյնպէս Դավրէժում վերջին 3—4 տարին սովորական է դարձել տարեկան մի քանի նոր ընկերութիւնների երևան գալը։

Ընկերութիւնների կողմից՝ Դավրէժի հետ ոչ մի քաղաք չէ կարող մրցել։ Ոչ Պարսկաստանի մայրաքաղաք Թէհրանը և ոչ էլ Կովկասի մայրաքաղաք Թիֆլիսը այնքան բազմաթիւ և բազմազան ընկերութիւններ չունին, որքան Դավրէժը։ Ի՞նչին վերագրել այդ. արգեօք հասարակական կեանքի հասունութեան, յառաջադիմութեան թէ՝ հետևանք մի արտաքոյ կարգի զարգացման... Եթէ դիմելու լինինք նրանց գործունէութեան, նրանք իրենց գոյութեան կարևորութեան մասին վկայութիւն կը տան։

Ռուսաց յայտնի առակն ասում է—«Ասա ինձ ո՛վ է ընկերդ, ես կասեմ թէ դու ո՛վ ես» Դավրէժի ընկերութիւնների մասին կարելի է ասել— «Ասա տեսնեմ ո՛վ է նախագահ—կառավարդ, ես կասեմ թէ ինչ գործունէութիւն կունենաս դու»... Դիմենք փաստերի։

Ընդամենը 5—6 հարիւր հայ տուն ունեցող Դավրէժը ներկայումս ունի հետևեալ ընկերութիւնները, որոնց սակայն մեղք է ընկերութիւն անւանել։ «Մէր» ընկ., «Բարեսիրաց» ընկ., «Ընթերցասիրաց» ընկ., «Բերդաթաղի գրադարանական ընկերութիւն», «Լիլավայի ընթերցարանական ընկերութիւն», «Լիլավայի Հայուհեաց ընկ.», «Բերդաթաղի Հայուհեաց ընկ.», «Խնայողական» ընկերութիւն, «Լոյս» ընկերութիւն և «Խոհարարական» ընկերութիւն։ Վերջինը անցեալ տարի գիսաւոր աստղի նման յայտնւեցաւ և մէկ թէ երկու շաբաթ գոյութիւն ունենալուց յետոյ՝ անյայտացաւ ընդմիշտ։ Բացի «Խնայողական»-ից՝ մնացած բոլոր ընկերութիւնները կազմւել են բարեգործական նպատակով և սպառնում են՝ ամբողջ Ատրպատականը հեղեղել բարեգործութիւններով...

Գոյութիւն ունեցող բոլոր ընկերութիւնները— աննշան բացառութեամբ —պայմանաւորւած են անւանականութեան, ձևականութեան հետ

ներին: Այդ թերթը դեռ նոր էր սկսել հրատարակվել. Կովկասի հայք դեռ ծանօթացած չէին նրա խմբագրի սխրագործութեանց հետ, և մանաւանդ որ այդ ժամանակ չէին հրատարակվում ոչ «Մշակ» լրագիրը և ոչ էլ «Արձագանք» թերթը, ուստի «Նոր-Դարը» սկսեց ստանալ նուէրներ՝ յօգուտ զէյթունցոց:

Թերթի խմբագիրը իր հրաւէրի հետ միասին իր թերթի էջերում յայտարարած էր որ փողերը անմիջապէս կուղարկվեն Թիֆլիսի նահանգապետի միջոցով ռուսաց Կոնսուլին, որ նա իսկոյն կարօտեալներին հասցնէ:

Փողերը հաւաքւեցին, հրկիզեալների հարցը մոռացւեց,—և ամեն բան քնեց:

Անցաւ երկու տարի: 1887 թւին Կովկասում սկսեցին նորից փողեր հաւաքել յօգուտ Զէյթունի կարօտելոց: Հէնց այդ միջոցին, Թիֆլիսի թերթերը հայոց «Արձագանք» և ռուսաց «Նօվօէ Օբօզրէնիէ» լրագիրը յիշեցին, որ մի ժամանակ, այն է 1885 թւին, փող էր հաւաքւել զէյթունցիների համար, և հարցրեցին «Նոր-Դարին»—ինչ էք արել այդ փողերը: Նրանք ասում էին. փողերը հաւաքել էք, խոստացել անմիջապէս բաշխել պատկանեալոյն հասցնել. բայց մի անգամ գէթ չէք յայտնել թէ ուր էք ղրկել և ինչ էք արել, գոնէ այժմ ասացէք:»

Մի անգամ, երկու անգամ, տասն անգամ—հարցը սուր կերպարանք ստացաւ, և ամէնքնէլ հասարակութեան մէջ՝ սկսեցին պահանջել, որ «Նոր-Դար» թերթի խմբագիրը հաշիւ տայ: Թիֆլիսում եղողները պնդում են, որ նոյն իսկ այդ թերթի մօտիկ մարդիկ արդէն սկսեցին պահանջել, որ նա այդ մութ կէտը պարզաբանէ:

Երկար լռելուց յետոյ վերջապէս քաջարին Սպանդարեան ձայն հանեց. բայց ինչ ձայն. կակածոտ, երկդիմի, անորոշ.. Հասկացւեց, որ «բանի մէջ բան կայ»: Ու այդ օրվանից Թիֆլիսի թէ հայ և թէ ռուս թերթերը սկսեցին անողոքաբար բացատրութիւն պահանջել: «Նօվօէ Օբօզրէնիէ» ռուսաց թերթը մինչև իսկ առակ շինեց այս խօսքերը. «փողերը, պ. Սպանդարեան. փողերը, ո՞ւր էք փախչում. կվիտանցիա, պ. Սպանդարեան, կվիտանցիա;»

Մեր ընթերցողները անշուշտ զարմացած կը մնան, թէ ինչու պ. Սպանդարեան բացատրութիւն չէր տալիս:—Տալիս էր. ինչպէս չէր տալիս. բայց այնպիսի խօսքերով. և ձևերով, որ ինչպէս ասում են, իր ձեռքով իր տունը քանդեց:

Առաջին անգամ նա ասաց. «մենք ուղարկել ենք ուր պարտաւոր էինք ուր ուղարկել:

Դրան ամենքը պատասխանեցին, որ պարտաւոր էիք Զէյթուն ուղարկել, բայց չէք ուղարկել:

Երկրորդ անգամ պ. Սպանդարեան յայտնեց, որ ուղարկել է Կ. Պօլիս՝ Սավելոյ յանձնաժողովին:

Այն ժամանակ Կ. Պօլսի «Արևելք» լրագիրը պատասխանեց հետևեալը. «Մեր խմբագրատուն եկան Սավելոյ յանձնաժողովի մի քանի անդամներ, և յայտնեցին, որ յանձնաժողովը Սպանդար Սպանդարեանից ոչինչ չէ ստացել երբէք»:

«Արևելքի» այդ պատասխանը Թիֆլիսի ռուս լրագիրները արտատպեցին, և պ. Սպանդարեանը սեղմված զգաց իրան, նորից ուրիշ բացատրութիւն տալ:

Երրորդ անգամ նա յայտարարեց, որ փողերը ուղարկել է Զմիւռնիա, մի վստահելի անձնաւորութեան:—Ախր ինչ վստահելի անձի,—հարցրին բոլոր թերթերը: Եւ ահա այդտեղ սկսվեց մի կատարեալ խաղ.—մի անգամ ասաց, որ փողերը ուղարկել է Զմիւռնիա, յայտնի հասարակական գործող Մատթէոս Մամուրեանին, յետոյ թէ՝ ուղարկել է Զմիւռնիայի առաջնորդ Մելքիսեդեկ Մուրադեանին, վերջը թէ՝ ուղարկել է Զմիւռնիա հարուստ սեղանաւոր Պալէօղեան էֆէնդուն...

Աչքակապութիւնը պարզ էր. փողերը չէին ուղարկված.—և «Նոր-Դար» թերթը նեղ վիճակի մէջ էր: Եւ այս միջոցին Զէյթունի փողերի հարցը այլ ևս առակ դարձաւ. լրագիրների ֆելիետոնիստները Սպանդարեանին ուղղակի բռնկեցին անուանել «Զէյթունի հերոս», «Զէյթունի խնամատար». երբ փողոցով կանցնէր նա, նոյն իսկ աշակերտները և երեխաներ երբ սկսու... էին եգել «Զէյ-թունի մարդ» կամ գոչել՝ «Զէյթունի փողեր, Զէյթունի փողեր:» Այդ ժամանակից արդէն այդ թերթը և նրա խմբագիրը խայտառակված, ծաղրի առարկայ դարձած, բոլորովին ընկան հասարակութեան աչքից և պատւից: Ամենքը համոզվեցան, որ Սպանդարը կերել է իր հաւաքած փողերը. և Զէյթունի հրկիզեալները մի կոպէկ անգամ չեն ստացել: Միայն նեղ ընկած ժամանակ, նա բերել աւեց հիւպատոսի միջոցով իր բարեկամ սրբազան Մուրադեանից մի թուղթ (Սպանդարեանը միշտ պաշտպանում էր այս սրբազանին, իբրև թեկնածու Ամենայն Հայոց Կաթուղիկոսութեան և չար լեզուները ասում են, որ դրա փոխարէն էր, որ սրբազանը գնեց նրան՝ այդ թուղթը տալով) որի մէջ ասված է, թէ այդ փողերը ստացված են և պահվում են մի վաճառականի մօտ, իբրև աւանդ և նրանով դպրոց պէտք է շինվի:—Հարցնող լինէր, 1885 թւին հրկիզեալոց օգտին հաւաքւած փողերը, ինչ գործ ունէր 1887 թւին Զմիւռնիայում, մի վաճառականի մօտ; այն էլ դպրոց շինելու համար.. Ու տեսէք թէ մինչև այժմ էլ, 10 տարի է անցել, դպրոց էլ չը կայ, և երբէք էլ չի լինի անկասկած....

—

Այժմ «Շաւիղի» ընթերցողը կը հարցնէ. «լաւ, Սպանդարեանը փողերը կերաւ—բայց այդտեղ ինչ գործ ունի Խաչատուր Մալումեան, «Մշակի» աշխատակիցը: Ահա թէ ինչ:

1889 թւին, ուրեմն չորս տարուց յետոյ, Թիֆլիսում մի համակրելի ընկերութեան,—անունը Հրատարակչական ընկերութիւն է,—ընտրութիւնների ժամանակ՝ անդամ ընտրվեց, ի միջի այլոց և այդ պ. Սպանդարեանը: Պ. Խ. Մալումեանը գրեց այդ առթիւ «Մշակի» մէջ մի յօդուած, ասելով, որ ամօթ է, անպատւութիւն է, մի գրական-ընկերութեան անդամ ընտրել այնպիսի մի մարդ, որ մեղադրվում է փող գողանալու համար, որը անպատւութիւն է բերում հայոց գրականութեան, որի անունը նոյն իսկ թերթերը չեն յիշում, որը բոլոր ընտրութիւններէ ժամանակ սևացել է: Այդ յօդուածի դէմ էր, որ դանդաղեց «Նոր-Դարի» ծաղրի առարկայ դարձած խմբագիրը, գրելով, որ պ. Մալումեան իրան զրպարտել է:

Գործը շատ երկար քաշեց և վերջապէս 1892 թւին քննվեց առաջին անգամ Թիֆլիսի Օկրուժնոյ սուդի մէջ, որտեղ պ. Մալումեան արդարացաւ: Այն ժամանակ պ. Սպանդարեան, դժգոհ մնալով այն վճռից,—նոր գանգատ աւեց բարձր ատեանին, Սուդեբնայա պալատին, ուր և այդ գործը քննվեց. ինչպէս վերև ասեցինք, անցեալ 1894 թւի հոկտեմբերին: Սակայն այս անգամ գործը չաւարտվեց, և յետաձգվեց մի քանի ժամանակով, որովհետև ինչպէս Թիֆլիսի թերթերը հաղորդում են, այնքան շատ վաւերագրեր, ապացոյցներ էին ներկայացրած ատեանին, որ երկար ժամանակ է պէտք այդ ամենքը ստուգելու համար:

Թիֆլիսի թերթերից երևում է, որ պ. Մալումեան ներկայացրեց բազմաթիւ փաստեր, որոնք ապացուցանում են թէ պ. Սպանդարեան փողը չէ հասցրել նպատակին, որ ամբողջ Կովկասի մամուլը մեղադրել է նրան իբրև Զէյթունի փող ուտող *), որ ինքը պ. Սպանդարեան յայտնեց դատարանում, թէ ճշմարիտ է, ամենքն էլ իր մասին այնպէս են կարծում և մտածում,—և պ. Մալումեանի փաստաբանը այդ հիման վրա պահանջում է կրկին արդարացնել մեղադրվածին, որովհետև նա միայն կրկնել է այն, ինչ որ արդէն շատ տարի առաջ ամենքը ասել են և գրել են:

Պ. Սպանդարեանի փաստաբանը առաջարկում է մեղադրել պ. Մալումեանին զրպարտութեան համար: Նա ի միջի այլոց, ներկայացրել է մի թուղթ, որ ստացել է Կ. Պօլսից այն մասին թէ փողերը այնտեղ ստացւել են: Բայց այդ թուղթը մամուլի մէջ ծիծաղ յարուցեց, որովհետև նա գրված է 1890

*) Մանաւանդ Թիֆլիսի «Նօվօէ Օբազրէնիէ» ռուս թերթը. տարօրինակը այն է որ Սպանդարեանը վախենում է այդ թերթի դէմ դատ բաց անել, չը նայելով որ նա Մալումեանից աւելի կծու լեզւով էր խօսում իր դէմ:

իբրականապէս—աւելի ոչինչ:

Ամենից առաջ խօսենք «Խնայողական» ընկերութեան մասին, որը շնորհիւ իր նպատակի՝ ամենից հարուստ, ամենից կենդանի և գործունեայ ընկերութիւնն է Դավրէժում, եղածների մէջ:

«Խնայողական» ընկերութիւնը հիմնւել է անցեալ 94 թւին, ակադեմական—շահագիտական նպատակով: Ճնորհիւ այդ ձեռնտու նպաստակի, ընկերութիւնը Դավրէժում մէկ տարւայ ընթացքում 1500-ի չափ առմակ-բաժանառու է բաց թողել: Այդ ընկերութեան անդամ են դրել Դավրէժում և բոլոր տեղերում—եթէ կարելի է այդպէս անւանել Դավրէժի ծրիահիկներին—և վաճառականը, և գործակատարը, և արհեստաւորը, և մշակը, և ուսուցիչը և աշակերտը... մի խօսքով Դավրէժի բոլոր դրագէտ կարգի ներկայացուցիչները: Եւ գիտէք, ընթերցող, ինչու համար են այդքան գրաւել այդ ընկերութեան,.. ամաղոյն մէծ-մեծ յոյսերով: «Խնայողական» ընկ. Տնօրէնն է Նազար-էֆենդի Գարոյեան:

—

«Սէր» ընկերութիւնը հիմնւել է 1891 թւին իր ոյժերից շատ վեր ծրագրով—Նպաստել և առաջ տանել ամբողջ Ատրպատականի—Թերևս ամբողջ Պարսկաստանի—Հայոց Կրթական գործը.... Բոլորելով իր գոյութեան չորրորդ տարին, այդ ընկերութիւնը դրեթէ ոչինչ չէ արել ոչ թէ Ատրպատականի այլ նոյն իսկ Դավրէժի կրթական գործի համար: Նրա արածը եղել է 1892 թւին մէկ ճիւղ ուսուցիչ ուղարկելը Սալմաստի Մահլամ գիւղը, որտեղից նրան իր վառ ընթացքի համար, ճակելով դուրս վանեցին անժամանակ և որը իր վերջին նիստումներում Դավրէժում մեծ հաշիւ տալով.: 1893 թ. մի մեծ վիճակախաղ էր ուզում սարքել ընկերութիւնը բաւական խոշոր—5000 թէւմանի—դումարով որի (ինչպէս և սպասելի էր) մի տասնոլինց-երրորդական մասն անգամ չ՚կարողացաւ ծախել. իսկ վաճառւած տոմսակների ակերը երկար սպասելով՝ բողոքեցին և կարծեմ նրանցից մի մասը արդէն յետ է ստացել փողերը: Անցեալ 94 թւին, ընկերութիւնը ունէր ընդամենը 8 անդամ և 17 դռան մայր—դումար: Չգիտենք ինչ հաշիւներով, Ատրպատականի առաջնորդը իր նախագահութեամբ, գուցէ քաղաքների էժանագին հաշւի փառտակելու նպատակով—«Սէր» ընկերութեան 94թ. տարեկան ընդհանուր ժողովը առաջնորդարանում հրաւիրեց, որտեղ նրա առաջնորդի աղդեցութեամբ, անդամների թիւը հասաւ 27-ի: Ներկայ տարւայ սկզբից՝ ընկերութիւնը իր բոլոր հասութիւնը—ընդամենը մի քանի թիւման— ուղարկից էր գրքերի վրայ ուզում էր Դավրէժում գրավաճառանոց բացել և նրանով կրթել ամբողջ Դավրէժը:

Մինչդեռ Դավրէժում ձրի գրքեր են առաջարկում, հագիւ կարդացողներ են լինում մինչդեռ ամենաչնչին վարձով—տարեկան 2 դռան Լիլավայի ընթերցարան—ընթերցանութեան նիւթ ես առաջարկում, յաճախողներ չեն լինում. մինչդեռ Բերդաթաղում «ընթերցասիրաց» ընկերութեան ձրի ընթերցարանը «երկու-դոյգ մի կէնդ» յաճախող ունի, «Սէր» ընկերութիւնը դրավաճառանոց է բացում Համլետի, Մակբէթի և այլն նման գրքերը՝ փառամ ծախելու... այնպիսի գրքեր, որոնց կարդացողները մեծամ են հաշւում Դավրէժի մէջ: Ահա այդ է եղել «Սէր» մեծագործերի անունը կրող կրթական, բարեգործական ընկերութեան չորս երկարամեայ տարւայ բարեգործութիւնը: «Սէր» ընկերութեան տնօրէն— նախագահն է Աթաբեկի ընթերց ատար Սեդրակ Միրզոյեան:

(Կը շարունակւի)

թիւն, այն է պ. Մաքլեմեանի յոգնածից մի տարի յետոյ։ Ամենքն էլ ասում են, թէ ինչ նշանակութիւն ունի լեռին թւով բերած թուղթը, և երկրորդ՝ եթէ այդ թուղթը կար, ինչու պ. Պատանդարեան չը նկարագրեց 1892 թւին, Օկրուժնոյ սուղին։ Դրանից կասկած է առաջացել, որ սուրեմն նոյն իսկ այդ թուղթը 1892 թւին էլ չը կար, թէև գրված է 1890 թւի անունով...

Այս բոլորը ապացուցանում են որ Պատանդար Պատանդարեան, «Նոր-Փարի» տիրահռչակ խմբագիրը, 1885 թւին հաստաքած փողերը տեղ չի հասցրել. այն էլ ինչ փողեր, խեղճ, քաղցած, մերկ դեղթունցու փողերը...

Բայց ասենք. ուրեմն դատարանը ինչ է և արդարադատ մի օր անշուշտ նա կը պահանջի պ. Պատանդարեանից այն փողերը և այն ժամանակ, ինչպէս ասում են «պայն եկել ու տարել է նրան։» Ահա Զէյթունի 1500 բուրլու ամբողջ պատմութիւնը, որ արեցինք «Շաւիղի» ընթերցողների համար։ Ճշմարիտ չէր, ընթերցող, որ ինչպէս մեզ վերև ասացինք, այս պատմութիւնը և հետաքրքրական է և ուսանելի։

Պարսկահայ ընթերցողը կարող էր կրը և իսկ երևակայել, որ հայ-խմբագիրը սոված քաղցած մարդոց փողերը կուտի և տեղ չի հասցնի։

Խորհելու բան է սա։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Արձագանք» № 37-ում, մի պարոն, որ վախենալով իր սեռից չէ ստորագրել, հաղորդում է մի քանց հետաքրքիր խոշոր ստութիւններ։ Քիչ ընթերցողները գիտեն, որ Թէհրանում իր «ազնիւ» (!!!) գործունէութեամբը յայտնի Վահան Մեսրոբեան անունով մի տարած, մի օր ծեծ կերաւ մի 15 տարեկան պարսիկ պատանուց. այդ դէպքը պատահեց «Շաւիղի» տպարանի տան առջևի փողոցում և Մեսրոբեանը իրաւունք համարեց իրեն կարծելու, որ «Շաւղի» արտօնատէրն էր ծեծելու թելադրողը։ Գործը դատաստանի ընկաւ։ Այժմ «Արձագանքի» լրատուն հաղորդում է, որ իբրև թէ քննութիւն կատարեց և ձերբակալած սրիկաները խոստովանեցան որ իրենք կատարեցին այդ վայրենութիւնը «Շաւիղի» արտօնատէր Անդրէաս Բէկնազարեանցի թելադրութեամբ»։ Այդ լուրի մէջ ոչ մի ճշմարտութիւն չը կայ, որովհետև ծեծողը մէկ անձ էր, մի պատանի, որ ազատ՝ իր գործին է այժմ իսկ, և դատավարութեան մէջ խայտառակուողը միմիայն Վահան Մեսրոբեանն եղաւ. ի դէպ է ասել, որ այդ Մեսրոբեան կոչուող արարածը նա է, որ կլանել է պ. Պռոշեանի՝ Ընթերցասիրաց ընկերութեան նուիրած գրքերը։ Դատը վաղուց վերջացել է և տէրը միայն գիտէ թէ Մեսրոբեանի վրայ որքան մազ մնաց դատից լեռոյ. այժմ մնում է բարեմազթել Մեսրոբեանին որ նա լաւ մաքսէ իր կերած ծեծը։

—

«Արձագանքի» նոյն հպմարում մի և նոյն պատմութիւն բատուն, կամենալով վերաւորած ընել նաև պ. Վ. Փափազեանցին էլ. ասում է որ նա պատճառ է լինում Թէհրանի Հայկազ. դպրոցի փակուելուն և որ ճա մի կիսախելագար անձնական է։ Հայկազ. դպրոցը փակ չէ. նա փառաւոր կերպով շարունակվում է և շուտով էլ իր տարեկան քննութիւնները կը տայ, շնորհիւ նոյն իսկ պ. Վ. Փափազեանցի և իւր միւս պաշտօնակիցների։ «Արձագանքի» ածականը պ. Վ. Փափազեանցի ծիծաղն է միայն շարժում, որովհետև նա ամենքից լաւ գիտէ թէ որպիսի մարդիկ միայն գովեստ են ստանում այդ թերթում։ Մեր շնորհաւորութիւնները ուրեմն «խելօք» լրատուին և բոլոր նրանց, որոնք խելօք են համարվում «Արձագանքի» մէջ։

—

Թէհրանի Դավլաթի թաղի հայ դպրոցը, որը գտնվում է յայտնի մանկավարժ Գասպարեանի ձեռքում, սկսել է իր տարեկան քննութիւնները։ Թուրթակների լսել այդ քննութիւնների ժամանակ՝ կարելի է, բայց կրթված և մի բան սովորած աշակերտ տեսնել՝ անսպասելի։ Ց. Գասպարեանը եթէ ապագայ սերունդ չը ոչնչացնի, նրան կը բերելուց շատ և շատ հեռու է։ Փշից խաղող չեն քաղում։

—

«Արձագանքը» հաղորդում է որ մեր զա Մեսրոպ-խան Մեսրոպեան, Բաքվի ընկերութեան նախկին քարտուղար, այժմ տնօրէնն և այլն և այլն... արժանացել է «գեներալութեան» աստիճանի, որ այդ երիտասարդ «գեներալը» հմուտ է հայերէն լեզուի մէջ (!!), իսկ կատարելապէս (չը գիտէինք այդ) ուսումնասիրել է ֆրանսերէն, պարսկերէն... չինարէն, եսալօներէն... լեզուները... Եւ այդպէս, խեղճ Բաքվի ընկերութեան քարտուղարներ և տնօրէններ, որոնք այժմ սկսել են գեներալներ լինել, բազմաթիւ լեզուներ գիտենալ և որը առաւելն է, «Արձագանքի» մէջ հանուր աշխարհին ներկայանալ։

—

Դավրէժից մեզ գրում են որ «Սէր» ընկերութեան գրավաճառանոց բանալու միտքը անիրագործելի մնաց». Առհասարակ Դավրէժում եղած զանազան ընկերութիւնների մասին մեր ընթերցողներին գաղափար տալու համար, այս համարից սկսած տպագրում ենք մի ամփոփ ուսումնասիրութիւն։

—

Կ. Պոլսի «Հայրենիք» թերթի մէջ կարդում ենք հետևեալ շատ հետաքրքիր զեկուցումներ։ «Երէկ առաւօտ թիւրք թերթերուն մէջ հրատարակուած պաշտօնական զեկուցում մը կը ծանուցանէ թէ, շնորհիւ վեհ. սուլթանին, Հալէպի, Մամուրէթ իւլ Ազիզի, Էնկիւրի, Տրապիզօնի, Երզրումի, Դիարբէքիրի, Վանի, Գասթամբոլի և Պիթլիսի նահանգներուն մէջ՝ հանրային անդորրութիւնը վրդովող ոչ և է դէպք պատահած չէ»։ Նոյնատեսակ զեկուցումներ կան «Հայրենիքի», № № 1118, 1126, 1127, 1129, 1120, 1121, 1122, 1123, 1124 և 1125 համարներում։ Կարծում ենք. որ «Քրքկեն թէրթերի» այդպիսի «պաշտօնական» զեկուցումներից յետոյ, էլ կասկած չի կարող մնալ որ Հայաստանում ոչ և իսկ «հանրային անդորրութիւն վրդովող դէպք» պատահած լինի, «շնորհիւ վ. սուլթանին»։

—

Մարաղայից գրում են հետևեալը։ Ս.հա 10—15 օր է որ յաճախ անձրևներ տեղալով, ճանապարհների երթևեկութիւնները առայժմ դադարած են. ուղտ բոլորովին չի գալիս և այդ առթիւ Արտաբիլ տանող քարահը որ միշտ 15—20 դրան կը լիներ, շատ թանկ է, 16—30 դրան, տեղս բոլոր հայ վաճառականութեան մօտ կայ պատրաստի 10,000 բեռ սաւզայ, իսկ սաւզան այժմ շատ թոյլ է ռուսաց թղթադրամի պակասելու պատճառաւ. ամենալաւ սաբզան արժէ 3 դրան 40 կոպէկ։

—

Թէհրանում, պ. Ղուկաս Յովսէփեանը իր հօր մահուան քառասունքի ոգեթիւ հացկերոյթ պիտի տար, բայց փոխանորդ վարդապետի յորդորանքով այդ ճաշի փոխարէն 100 թուման ընծայեց Վանաք գիւղի դպրոցին։ Գովելի է։ Այս առիթով յորդորում ենք փոխանորդ վարդապետին, որ իր ուշադրութիւնը դարձնի Վանաք գիւղի դպրոցի վրայ և ազատի նրան այժմեան տիրացու ուսուցչի ձեռքից։

—

Դավրէժից, Ատրպատականի առաջնորդ Սուքիաս եպիսկոպոսի հեռանալու մասին գրում են, որ հիւանդութեան պատճառով խնդրագիր է տուել վեհ. Կաթուղիկոսին և իբր «արձակուրդ» հեռացել է իր թեմից դէպի Օդեսսա գնալու։ Թեմական պառաջնորդի փոխանորդ նշանակուել է Սարաջեան Յովսէփ վարդապետը։ Դա այն վարդապետն է որի մասին «Մշակում» լուր էր տպված թէ ջամանեան հիւսպատոսը հայր Սարաճի խելքին շատ հաւանել է։

—

Մարաղայից մեզ գրում են։ «Լսում ենք որ Ն. Կ. Մ. Թագաժառանգ իշխանը մայիս ամսի վերջերին ժամանելու է այստեղ. սկսել են փողոցները մաքրել։»

—

Սալմաստից, կրթական տեսուչ Մ. Աւիտեսեանի մասին մի լուր է հասնում մեզ, որ սոսկացնում է. եկող անգամ կը տպենք թղթակցութիւնը, գարմանում ենք սալմաստցիներից թէ ինչու կառավարութեան չեն դիմում դուրս վռնտելու իրենց միջից այդ աւազակին։

—

Թէհրանի Հայկազ. դպրոցի Ուսուցչական խորհուրդը վճռել է մայիսի 15-ին սկսել քննութիւնները։ Մայիսի 1-ից դատարեցվում են դասերի ընթացքը և 15 օր կրկնութիւններ են լինելու։ Ամենից առաջ տեղի կունենան պ. Վ. Փափազեանցի դասերի քննութիւնը։

—

„Մշակի“ մէջ կարդում ենք հետևեալը։ „Ինչպէս յայտնի է, անցեալ տարի՝ Զեկպդջի ցուցահանդիսում Պարսկաստանը ունէր մի առանձին բաժանմունք։ Պարսկաստանի կողմից պատուիրակներ կամ կոմիսէրներ նշանակվել էին Թաւրիզեցի վաճառականներ՝ Սրշակ և Ալեքսան Գօրգեանց եղբայրները, որոնք յանձն էին առել իրանց հաշուով կազմակերպել պարսկական բաժինը։ Այդ բաժնում ի ցոյց էին դրվել պարսկական հին և նոր արուեստի գործեր, բնական բերքերի, արտադրութիւնների, գեղեցիկ գորգեր (թէ բրդէ և թէ մետաքսէ), զենքեր, յաղճապակէ ամաններ, աղիւսներ, տիպաճոներ, ձեռագործներ և այլն։ Այժմ, ինչպէս մեզ հաղորդում են, բոլոր այդ էկսպոնատները ստացել են ոսկէ մեդալներ, դիպլոմներ և grand-prix; թւով 66 հատ։ Նոյն աջողութիւնն ունեցել է պարսկական բաժինը նաև Սանվերսի ցուցահանդիսում“։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Ինչպէս մի անգամ էլ ասել եմ, կանանց հարցը այժմ Եւրոպայում այրող, օրեայ հարցերից մէկն է. թեր և դէմ յօդուածներ երևում են իւրաքանչիւր ամսագրի մէջ։ Հետաքրքիր չէ արդեօք թէ կանայք այժմ ինչ իրաւունքների են կարողացել հասնել զանազան երկիրներում։

Յայտնի է, որ քիչ ժամանակ սրանից առաջ, հարաւային Աւստրալիայում կանանց էլ քւէարկութեան իրաւունք տուեց—ինչպէս որ 1893 թւից ի վեր դա եղել է արդէն Նոր-Զելանդիայում— քաղաքական գործերի մէջ։ Քւէարկութեան արդիւնքը այն էր, որ յաղթող կուսակցութիւնն եղաւ արմատական—սոցիալիստ կուսակցութիւնը և ապշութեան մէջ թողեց շատերին։ Անգլիայում, այդ խնդրի համար սկսուեց մի խիստ վիճաբանութիւն և Ջոն Հալլ (1893-ի կանանց իրաւունքների մասին ձեռներէցութիւն անողը) որ Աւստրալիայումն է, պատասխանելով շատ թերթերի հարցերի, գտնում է որ կանայք պատրաստ են օգտուելու իրենց իրաւունքներով և որ պարլամենտական ընտրութիւնների այդ յաջող ելքը այս անգամ պարտաւոր են կանանց՝ քւէարկութեան մասնակցելուն։

Անգլիան էլ այդ ուղղութեամբ առաջադիմում է. իսկ Ամերիկան արդէն շատ առաջ է։ Վիոմինգի կանտոնում 1889 թւից սկսած կանայք գտնվում են կրթական գործի կառավարչութեան մէջ և Միսս Ռիլը ժողովրդային լուսաւորութեան գլխաւոր կառավարիչն է։ Կոլորադոում, ուր 1893 թւից կանայք հասել են քաղաքային իրաւունքների, վերջին պարլամենտական ընտրութիւնների ժամանակ 3 կանայք ընտրեցին պարլամենտի անդամ—Միսսիս Ֆրէնցիս Կլոկ, Միսսիս Կլարա Կրէյսինգէմ և Միսիս Կարրի Հոլլ դէ Պուէբլօ։ Երկրորդ տիկինը իր ճարտարախօսութեամբ արդէն մեծ ժողովրդականութիւն է ձեռք բերել։ Սոյն երկրում Միսսիս Պիրի տիկինը ժողովրդային լուսաւորութեան գլխաւոր կառավարիչն է (որպէս մինիստր՝ միապետական երկրներում)։ Այժմ եթէ աչքներս դարձնենք դէպի Նոր-Զելանդիա կը տեսնենք որ քաղաքային վարչութեան մէջ կանայք ձայն ունեն,

իսկ վերջերս Միսսիս Եատիս անունով մի տիկին ընտրուել է Օնեգունգ-քաղաքի քաղաքապետ։ Սա առաջին դէպքն է ամբողջ աշխարհում, բայց յոյս կայ որ վերջինը չի լինիլ։ Կանայք սկսել են ըմբռնել իրենց իրաւունքները և այդ շատ ուրախալի է. մարդկութեան կէսը սկսում է ազատուել իր ստրկական դրութիւնից, փշրելով այն շղթան, որ տուացել է տղամարդից։

*** Ամուսնական խնդիրը հայոց մէջ, նորից սկսել է արթարծուել հայկական այն թերթերի մէջ, որոնք ազատ են խօսելու նրա մասին։ «Հայրենիք» թերթը աշխոյժով շարունակում է սիրուն և համոզիչ առաջնորդողներով շոշափել ապահարզանի, հաւ—չը հասի եայլն ամուսնութեան վերաբերեալ հարցերը գովելի ազատամտութեամբ։ «Շաւիղը» մօտակայ համարներից մէկում կ'արտատպի նրանից գաւառական մի շահագրգիռ յօդուած այդ մասին, բայց ահա այս անգամ թերթի մի առաջնորդողից մի կտոր, որ ասում է կատաբելապէս այն բոլորը, ինչ որ մենք կուզէինք կրկնել և կրկնել միշտ։

«Ամուսնութեան վերաբերեալ խնդիրներով շատ կը զբաղինք, վասնզի մեր եկեղեցիին իրաւասութեան ամենաընդարձակ սահմանին մէջ գտնուող ամուսնական օրէնսդրութեամբն է որ մենք հայերս երեան կը հանենք արգաբասիրութեան մասին մեր ըմբռնումն, եւ ընկերական իմաստասիրութեան մէջ մեր գաղափարները։ Ժողովուրդ մը իրեն յատուկ եղած օրէնսդրութեամբն է որ ցոյց կուտայ թէ ընկերական յառաջդիմութեան սանդուղին ո՛ր աստիճանին վրայ հասած է։ Ամուսնական գանազան կարգի խնդիրները, զոր շարունակ կը ներկայացնենք, կարևորութիւն ունին նամանաւանդ անոր համար որ ցոյց կուտան թէ մենք ո՜րքան անզարգացած ենք և գաղափար չունինք թէ ինչ է «անհատին բնագիր իրաւունքը», ինչ է «արդարութիւնը»։ Մենք բնաւ այս դարուս մարդերը չենք»...

Եւ հէնց դրա համար է որ ոչնչանում ենք, մտաւորական անշարժութեան մէջ փտում, հոտում և ճմլվում այնպիսի ազգերից, որոնք քայլում են և իրենց քայլերի տակ կոխ տալիս այն ամէնը ինչ որ իրենց նորանոր պահանջներին չէ համապատասխանում, որոնք իրենց արգելք են լինում։ Չը կայ մի սրբութիւն որ եղած չը լինի մարդկութեան համար. մարդիկ իրենց պահանջների համար փոխում են ամէն, բացարձակապէս ամէն ինչ. որովհետև ոչ թէ մարդն է օրէնքի համար շինուած, այլ օրէնքը մարդու համար։ Վայ նրան ով այդ ճշմարտութիւնը ըմբռնելու ընդունակութիւն չ'ունի։

*** Ամուսնական խնդրի պէս այժմ այրող հարց է դարձել հայերի մէջ այն երևոյթը, որ հայ կղերը ծայրահեղ ապականութեան է հասել. աջ ու ահեակ նա վնասներ է որ տալիս է ազգային այնպիսի հաստատութիւններին, որոնք դժբաղդաբար նա իր իրաւասութեան տակ ունի։ Չէ որ ամուսնական դրութեան այդ աստիճան անշարժութիւնից փտող. անպէտք լինող վիճակը կրօնաւորութիւնից է առաջ եկել. Նա է որ սխոլաստիկական շղթաներով կաշկանդում է ընկերական կարեւոր խնդիրները, նա է որ կրթութիւնը դարձրել է ապիկարների շահու աղբիւր. նա է որ ժողովրդի տենդոտ երեւակայութիւնից օգտուելով, նրա տնտեսական ոյժերն է սպառում։

Այս երևոյթները այնքան չէշտուել են, որ ամենաթունդ կրօնամոլ, կղերասէր և կաթուղիկոսի ու այլ կրօնաւորների ոտքերը լզող ու նրանց քծնող թերթերն անգամ արձանագրում են փաստեր։ Օրինակ հէնց «Նոր-Դարը», որի № 57-ում Ա. Ազատեան ստորագրութեամբ մի լաւ յօդուածի մէջ տպագրում է այսպիսի խիստ խօսքեր.

«Վատ ճանապարհ է բռնել մեր կուսակրօնների ահագին մեծամասնութիւնը՝ դրանց հոգու միակ սնունդը սնափառութիւնն է դարձել. ոչ դպրոցներ են բաց անում, ոչ լուրջ գրական վաստակներ են տալի, ոչ էլ վանքական հողերի մասին են ցաւում։

Առանց օգտակէտ գործ կատարելու, թեթեւագին ժողովրդականութեան տենչանքով տոգորուած, առանց տանջուելու, վաստակելու, հրամայող դառնալ—այսինքն՝ աշխարհային այն տեսակ ձգտումների ետեւից են, որ աւետարանն ամենայն խստութեամբ հալածում է»։

Եւ երբ բաւական թւում է մեր կուսակրօնների սխրագործութիւնները, զայրացած գոչում է։

«Հայ-հարայ աբեղաներ, վարդապետներ են որ ձեռնադրւում են, և դրանց գործերին նայողն ակամայ գալիս է այն տխուր եզրակացութեան, թէ դրանք բոլորն էլ, աննշան բացառութեամբ, կեանքի դժուարութիւններից փախուստ տուած բաղդախնդիրներ են»։

Կրօնական-պահպանողական թերթի այս խօսքերն էլ արդեօք չէ կարդում հայոց կաթուղիկոսը, որ «հայ-հարայ» աբեղաներ է որ ձեռնադրում է...

Վ. Վ.

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

Թիանցին. 1 մայիս. (Ն.տ.) Կայսրը Լիհունգ-Չանգին մայրաքաղաք կանչեց. խաղաղութեան դաշինքի կնքելը հաւանական է։

Լոնդոն. 1 մայիս. Վերջին լուրերի համեմատ Նիկարագւան համաձայնուել է վճարել անգլիացոց պահանջած վնասը, նրանց Կորինթօն դատարկելուց մի շաբաթ յետոյ։ «Times» հեռագիրներ է հրատարակում Քօբից, հաստատելով որ ճապոնական նախարարութիւնը վճռել է ընդդիմանալ ռուսական առնաձգութիւններին։

Լոնդոն. 2 մայիսի. Ռէյտէրի գործակալութիւնը հաղորդում է Ճանխայից, որ Ֆօրմօզա կղզին դիմել է անգլիական կառավարութեան, խնդրելով որ արգիլ է ճապօնացիներին կղզին գրաւելու. դրա փոխարէն հանքերից մեծ օգուտներ է առաջարկել։ Անգլիան չէ ընդունել այդ առաջարկը։

Լոնդոն. 4 մայիս. «Times» լուր է տալիս որ Չինական կայսրը երեքշաբթի օրը վաւերացրել է խաղաղութեան դաշինքը։

Լոնդոն. 6 մայիս. Ճապոնիան եւրոպական կառավարութիւններին պաշտօնապէս տեղեկացրել է որ նա չէ ընդունում այն պահանջը, որ եղել է նրանից Լիաթունկ թերակղզին և Պօրտ Արտիւրը թողնելու համար։—Եւրոպական պետութիւնների նաւատորմիղները հաւաքւում են Չէֆու. ռուսական 8 նաւեր արդէն Չէֆու են հասել։

Վաշինգտոն. 5 մայիս. Այստեղ լուր է պտտում որ Ճապոնիան ընդունել է պահել իրան միայն Լիաօտունգի վերջին կտորը, նաև Թալիէնվանը. բայց պահանջել է որ չինացին աւելացնի իր վճարելիք պատերազմական տուգանքը։

Փարիզ. 7 մայիս. Ֆրանսիան բանակցում է Ճապոնի հետ, պահանջելով որ նա սահմանափակի իր պատերազմական նաւերի թիւը, որոնք գտնվում են Ֆորմօզայի և Պեսկադորի մօտ։

Հօնգ-Կօնգ. 8 մայիսի, Հինգ հազար չինական զօրքեր Քանտոնից դուրս եկան Ֆորմօզա գնալու համար, այն նպատակով որ դէմ դնեն Սև-դրօշակաւորներին՝ որոնք շատ կարելի է ընդդիմանան ճապոնացոց կղզին գրաւելուն կարծվում է որ ընդհակառակն երբ այդ զօրքը տեղ հասնի, կը միանայ Սև-դրօշակաւորներին՝ ճապոնացոց դէմ։

Լոնդոն. 8 մայիս. Լուր է հասնում որ Ճապոնիան 10 միլիոն ստերլինգ է պահանջում Լիաթունկը չը գրաւելու փոխարէն։

Լոնդոն. 8 մայիս. Մի շատ մեծ միտինգ է եղել ոյժ տալու համար այն անգլիական ազգային բողոքին, որ եղել էր յօգուտ քրիստոնեաների Հայաստանում եղած թիւրքաց բարբարոսութիւնների դէմ։ Միտինգը տեղի ունեցաւ երէկ Սէնտ-Ջէյմ հօլի մէջ։ Դուքս Արջիլը նախագահում էր, նա շատ ազդու կերպով խօսեց Հայաստանի դրութեան մասին, յայտնելով որ այդ երկիրը ասպարէզ է եղել սարսափելի կոտորածների, աւարառութիւնների՝ թիւրքաց վատ կառավարութեան շնորհիւ։ Վճռված է միաձայն բողոքել թիւրքերի դէմ, այն բարբարոսութիւնների համար, որոնք կատարուել են Հայաստանում և անդել որ շուտով գործադրւի Բերլինի 61-րդ յօդուածը։

„ՇԱՒԻՂԻ" ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

Սալմաստ. Եաւրի. Ձեր յօդուածը կը տպւի երևի միայն 3 կամ 4 համար յետոյ։ Բայց շարունակեցէք և ուրիշ մի ամփոփ տեղեկութիւն տւէք մեզ առ հասարակ Սալմաստի հայերի և նրանց հասարակական կեանքի մասին, չը մոռանալով տնտեսականն ու մտաւորականը, յարաբերութիւնը իրենց դրացի ազգաբնակութիւնների հետ եայլն և այլն»

Դավրէժ. Ուրմեցի. Ձեր յօդուածը չի տպւիլ. եթէ կուզէք ուղարկեցէք միւսները, եթէ տեսնենք յարմար կը լինին, կը տպագրենք։

Բագու. Գ. Տէր Զաքարեան։ Յօդուածը կը համառօտենք, իսկ «Զեկուցումը» կը տպւի ամբողջապէս. նա ասում է ամեն բան։

Ուրմիա. Յ. Ձեր անգլերէնից թարգմանածը տպւել է վաղուց «Հայկական աշխարհի» մէջ. չարժէ տպագրել. մի ուղարկէք։ Տեղեկագիրը կը տպւի, բայց քիչ ուշ. ուղարկեցէք շարունակութիւնը։

Ուրմիա. «Հայկունի». Երբ ձեր բուն անունը տւիք, և ասացիք որտեղացի լինելը,—ձեզ շատ լաւ ճանաչեցինք, էֆէնդի. շատ վատ դեր էք յանձն առել—պաշտպանելով ժողովուրդը հարստահարող հոգեւորականներին։ Ասորի թղթակից չունենք, եթէ ունենայինք շատ ուրախ կը լինէինք, որ գրէր մեզ ասորիների կեանքից։ Խոստովանեցէք որ ձեր արանծը ծիծաղելի է. ուղարկել էք մեզ մի «հանրագիր», որ ոչ միայն ստորագրութիւն չունի, այլ և ձեր իսկ ստորագրութիւնը կեղծ էք դրել։ Զբաղեցէք աւելի լաւ է ձեր չը բացւելիք որբանոցը բանալով։

Ուրմիա. Ե. Վարդան Սամուէլեանցին, ձեր պատւէրի համաձայն միշտ Խոյ է ուղարկւել. ինչու չեն իմացնում, երբ հասցէն փոխում են. այսուհետև կուղարկենք Ուրմիա, սկսած № 14-ից։

Արտօնատէր—Հրատարակիչ՝
ԱՆԴՐԷԱՍ ԲԷԿՆԱԶԱՐԵԱՆՑ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱԶԴ

Երկու կամ երեք ամիս սրանից առաջ յանձնուած է ինձ 771 ղռան փող ուղարկելու համար իր նպատակին. գումարը ինձ մօտ է և սպասում եմ ստանալու պէտք եղած հասցէներ, որոնց համար գիմումներ արել եմ հարկ եղած անձերի։ Փողը ստանալու ժամանակ կը յայտարարուի յայտնի թերթերում։

Անդրէաս Բէկնազարեանց

ՎԻԷՆՆԱՅԻ ՄԽԻԹԱՐ. ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ, իր աբքաշոր 50-ամեայ յօբելեանի առթիւ, հիմնելու է մի արւեստագիտական արհեստանոց Այանեան անունով. արհեստանոցի նպատակն է հայ տղաներ բերել ամէն կողմից և ձեռագործ արհեստներ սովորեցնելով 3—4 տարւայ մէջ վարպետ հանել և ետ դարձնել։

Այգ նպատակի համար յանձնաժողով է կազմած, որը և ընդունում է նւէրներ։

Նւէրները կարելի է հասցնել հետեւեալ հասցէով։

Au couvent des RR. PP. Mé-chitharistes.
VII/2 Mechitharistengasse.4
Vienne (Autriche)

1—3

„ԾԱՂԻԿ"

ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ ՀԱՆԴԷՍ
ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
Խմբագիր՝ Արշակ Չօպանեան

Հրատարակվում է Կ. Պօլսում. Տարեկան բաժանորդագինն է 40 ղրուշ։

Հասցէ. Constantinople Mr. A. Tchobanian. Tchacmactchilér. Hakopian Khan № 9.

1—2

ARA

A journal of literature and of armenian politics and history
Edited and published by
J. D. MELIK BEGLAR

Subscr. for 12 issues—rupees 3 8
„ „ 6 „ „ 2 8
„ „ 3 „ „ 2 0

Adress: Chogda, Bengal, (India)

3—3